

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Яціва Романа Мироновича
«Культурно-мистецьке середовище української еміграції у Варшаві
(1919–1939): історія, інституції, ідеологія діяльності, творча спадщина»
подану на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за
спеціальностями 07.00.01 – історія України та 07.00.05 – етнологія

За роки незалежної України українська історіографія поповнилася багатьма працями, в яких досліджено різні аспекти діяльності осередків української діаспори у світі. Однак, недостатньо вивченою темою й досі залишаються українські культурно-мистецькі середовища у країнах Європи. Роман Миронович Яців слушно зазначив, що до найбільш перспективних та досі малодосліджених належить проблема наукової реконструкції культурно-мистецького життя українців в різних локаціях вимушеної еміграції, зокрема у міжвоєнний період. Дисертант на підставі аналізу різних джерел та друкованої літератури здійснив комплексну наукову реконструкцію історії заснування та етапів інституційної діяльності Українського мистецького гуртка «Спокій» (Варшава, 1927–1939 рр.) у комплексі суспільно-політичних, культурно-мистецьких, ідейно-естетичних чинників у загальній структурі життя української еміграції міжвоєнного двадцятиліття та після Другої світової війни. Подана до захисту докторська дисертація М. Р. Яціва становить значний науковий та пізнавальний інтерес.

Дисертація написана за проблемно-хронологічним принципом, має логічну структуру і всі елементи, передбачені відповідними нормативними документами Міністерства освіти і науки України. Вона складається з анотації (українською та англійською мовами), переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, тринадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел і літератури (усього 420 позицій), додатків.

Вступ дисертаційного дослідження включає всі необхідні елементи, зокрема актуальність, мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження,

територіальні і хронологічні межі, методологічні засади, наукову новизну, практичне значення отриманих результатів.

Дисертант, опрацювавши та залучивши значну джерельну базу, зробив спробу дослідити діяльність та досягнення культурно-мистецького середовища української еміграції у Варшаві упродовж 1919–1939 рр. При чому автор не обмежився лише теренами Польщі, а вписав обрану проблему у європейський та світовий контексти.

З першого розділу *«Історіографія, джерела, методологія дослідження»* можна зробити висновки про те, що дисертант опрацював велику кількість української та іноземної наукової літератури, зокрема праці видані польською, англійською, італійською, словацькою, французькою, німецькою мовами. Загалом у *підрозділі 1.1 «Стан наукового вивчення проблеми»*, відзначимо виваженість і аргументованість автора при аналізі та узагальненні матеріалу. Докторська дисертація Р. М. Яціва, як зазначено у *підрозділі 1.2. «Джерельна база»* написана на значному джерельному матеріалі. У роботі використано документи Архіву Академії мистецтв у Варшаві; документи та матеріали, які збережені у родинних архівах членів Українського мистецького гуртка «Спокій», епістолярну спадщину; періодику (часописи «Світ», «Сьогочасне й минуле» (Львів), «Наш світ» (Луцьк), «Син України», «Українська трибуна», «Українська нива», «Українська бесіда» (Варшава), «Тризуб» (Париж) та ін.); спогади. Важливим досягненням дисертанта стало й те, що він як мистецтвознавець проаналізував речові пам'ятки, зокрема твори членів Українського мистецького гуртка «Спокій», провів їхню каталогізацію і запровадив до наукового вжитку. Окремо слід наголосити і на значний джерельний матеріал, який зібрано дисертантом з різних куточків світу. Завдяки цьому йому вдалося заповнити значні прогалини у запропонованій темі. Дослідницький інструментарій дисертаційної роботи охоплює загальнонаукові, міждисциплінарні і спеціальні історичні методи дослідження, які повно охарактеризовані у третьому *підрозділі 1.3. «Теоретико-методологічні засади дослідження»*.

Важливим та науково обґрунтованим у дисертації є *другий розділ «Історичні передумови, ідеологічні чинники, топографія культурно-мистецької активності українців у Європі»*. У підрозділах 2.1. *«Культурний ландшафт етнічних українських земель на зламі XIX–XX ст.»*, 2.2. *«Між містечком і мегаполісом: мистецькі ідеї та інспірації»* та 2.3. *«Формування українських культурно-мистецьких структур у Європі (друга пол. 1910-х – початок 1920-х рр.)»* Р. М. Яців проаналізував ідейно-політичні, соціокультурні, національно-свідомісні фактори поживлення культурного життя на українських етнічних землях, а також у місцях полікультурних взаємодій у країнах Європи кінця XIX – початку XX ст. Дисертант здійснив загальний огляд культурної динаміки на українських землях під владою Російської та Австро-Угорської монархій, розглянув історію появи в Україні різних організаційних форм культурно-мистецької комунікації – товариств, шкіл, угруповань; дослідив вплив соціокультурних і суспільно-свідомісних факторів на вироблення векторів розвитку мистецтва; розглянув динаміку організаційних ініціатив українських художників у роки Першої світової війни, Української національної революції 1917–1923 рр.

Науковою новизною і аналітикою виділяється третій розділ дисертації, *«Структура українського культурно-мистецького життя Варшави 1920–1930-х років»*. У ньому автор розглянув історичні передумови заснування та діяльності українських суспільно-культурних організацій у Варшаві міжвоєнного Періоду. Однак, основну увагу зосереджено на організаційних та ідеологічних засадах і формах функціонування УМГ «Спокій». У підрозділі 3.1. *«Українська військова, політична еміграція у Варшаві на початку 1920-х рр.»* належну увагу приділено інтелектуальній еліті української еміграції тогочасної Варшави. Дисертант, посилаючись на різні джерела, намагається з'ясувати ситуацію у Варшаві після згорання таборів військовополонених українців у Ланьцуті, Каліші, Щепіорно, Олександрові Куявському, Стрілкові, Вадовицях. Значну увагу автор приділяє часописам «Українська трибуна» та «Українська нива» навколо яких згуртувалася, окрім політичної й інтелектуальна еліта української еміграції тогочасної Польщі. У

підрозділ 3.2. *«Українська студентська громада Варшави»* Р. М. Яців аргументовано доводить, що саме в цій студентській організації розпочинали свою громадську активність і студенти творчих навчальних закладів Варшави, в тому числі Школи образотворчого мистецтва (від 1932 р. – Академії мистецтв), зокрема й майбутній голова УМГ «Спокій» Петро Мегик. У наступному підрозділі 3.3. *«Наукові інституції, товариства, гуртки»* розглядається загальна конфігурація українських громадсько-культурних та освітніх об'єднань, що функціонували у Варшаві упродовж 1920–1939 рр. Докладну інформацію про становлення та розвиток Українського мистецького гуртка «Спокій» представлено у підрозділі 3.4. *«Український мистецький гурток «Спокій»*. Р. М. Яців подав історію заснування, ідеологічні засади, форми діяльності та організаційну структуру гуртка. Значна увага приділена персоналіям. Саме у цьому підрозділі, на основі різнопланових джерел, дисертантом встановлено та подано найбільш повний у сучасній історіографії перелік членів УМГ «Спокій», зокрема дійсних (43 особи), почесних (3), прихильників (16) та кандидатів (1).

Останній розділ дисертації присвячений творчій спадщині української еміграції у Варшаві. У підрозділах 4.1. *«Доля українських культурно-мистецьких інституцій в роки і після завершення Другої світової війни»*, 4.2. *«Визначні представники варшавської мистецької еміграції: творчий доробок»*, 4.3. *«Історичне значення культурно-мистецького середовища української еміграції у Варшаві: ідейно-естетичний аспект»*, на основі розгляду об'ємного фактологічного матеріалу автор ілюструє діяльність та творчу спадщину провідних діячів варшавської мистецької еміграції, зокрема Юрія Липи (1900–1944), Ніла Хасевича (1905–1952), Олекси Шатківського (1908–1979), В'ячеслава Васківського (1904–1975), Петра Мегика (1899–1992), Петра Андрусіва (1905–1981), Петра Петровича Холодного (1902–1990), Любомира Романа Кузьми (1913 – 2004), Якова Гніздовського (1915–1985), Івана Кураха (1909–1968), Петра Грегорійчука (1914–1990) та ін.

Таким чином, докладне опрацювання тексту дисертаційного дослідження переконує у тому, що Р. М. Яців провів значну пошукову й аналітичну роботу,

синтезував і узагальнив великий масив інформації. Висновки докторської дисертації є логічними, змістовними, акумулюють результати дослідження, відповідають поставленим завданням. Додатки значно підсилюють роботу. Дисертація відзначається науковою новизною і заповнює одну з прогалин сучасної української історіографії.

Дисертаційна праця Р. М. Яціва пройшла належну апробацію. Його основні положення та висновки були представлені на наукових конференціях та семінарах різних рівнів в Україні, Словаччині, Польщі, Сполучених Штатах Америки, Німеччині; відображена у 12 авторських та 3 колективних монографіях, 18 статтях у фахових виданнях, у тому числі закордонних та включених до наукометричних баз та у 33 статтях інших видань.

В авторефераті послідовно висвітлено зміст дисертації. Це забезпечило ідентичність основних положень, висновків і пропозицій дисертаційної роботи і автореферату. За формою подання матеріалу автореферат чітко й логічно структурований, містить всі необхідні складові елементи.

Зазначене вище дає підставу зробити висновок про те, що у дисертаційному дослідженні Яціва Романа Мироновича цілісно проаналізовано культурно-мистецьке середовище української еміграції у Варшаві упродовж 1919–1939 рр. Мета і завдання роботи досягнуті, а її результати мають суттєве теоретичне і практичне значення.

Дисертаційне дослідження Р. М. Яціва завершується науково достовірними висновками, що засвідчують високий науково-теоретичний рівень здійсненого дослідження за спеціальностями 07.00.01 – історія України та 07.00.05 – етнологія.

Відаючи належне значній роботі, яку провів Роман Миронович Яців над підготовкою дисертаційного дослідження, слід висловити деякі зауваження, пропозиції і побажання.

1. Певні зауваги є до структури та окремих складових дисертаційного дослідження. У *«Перелік умовних скорочень»* не внесено умовні скорочення МВБУ (Музей визвольної боротьби України), СВУ (Союз визволення України), УГА (Українська галицька армія), УСГВ (Українська студентська громада у

Варшаві), УДК (Український допомоговий комітет) та ін. У вступі треба чіткіше окреслити хронологічні межі дослідження. Виходячи з викладеного у 2, 3 і 4 розділах, нижня межа мала би визначатися кін. ХІХ ст., а верхня – кін. ХХ ст. (смерть незмінного голови Українського мистецького гуртка «Спокій» Петра Мегики). У *підрозділі 1.1 «Стан наукового вивчення проблеми»* міститься аналіз періодики на с. 56 («Світ», «Сьогочасне й минуле» (Львів), «Наш світ» (Луцьк), «Син України», «Українська трибуна», «Українська нива», «Українська бесіда» (Варшава), «Тризуб» (Париж)), як важливого джерела до теми. Цей сюжет слід було подати у *підрозділі 1.2. «Джерельна база»*. Серед дискусійних моментів слід вказати на те, наскільки доцільним було у *розділі 3 «Структура українського культурно-мистецького життя Варшави 1920–1930-х років»* виокремлювати *підрозділ 3.2. «Українська студентська громада Варшави»*. Логічніше було включити цей матеріал до *підрозділу 3.3. «Наукові інституції, товариства, гуртки»*. Для кращого розуміння теми «Список використаних джерел та літератури» потребує рубрикації (неопубліковані джерела, опубліковані джерела, преса, спогади і т. д.). Окремим блоком тут можна було подати праці членів УМГ «Спокій».

2. У дисертаційній роботі варто уніфікувати термінологію. Так, на означення одного й того ж явища застосовуються різні терміни та датування: Українська держава 1917–1921 рр., Українська держава 1917–1920 рр., Українська держава 1917–1920-х рр., національно-визвольні змагання, національно-визвольні змагання 1917–1920 рр. Тут доречніше використовувати термін «Українська національна революція 1917–1923 рр.» або національно-визвольна боротьба 1917–1923 рр. На сторінках дисертації вжито терміни «задротянці» (с. 118, 119, 121, 122, 139, 263) та «бувалі задротянці» (с. 119). Краще користуватися терміном «українські військовополонені». На с. 147 дисертант пише про міжнародну організація YMCA (Young Men's Christian Association), яка розшифровується як Асоціація молодих християн, а не Християнська асоціація для юнаків. Також варто уникати вживання таких словосполучень як «німецько-фашистські повітряні сили» (с. 199), «німецько-фашистські окупанти» (с. 203–204). Загалом треба було розписати термінологію

у підрозділі 1.3. Теоретико-методологічні засади дослідження. У параграфі 3.4.3. «Організаційна структура «Спокою». Персоналії» докладно подано біографічні відомості про членів цієї організації із зазначенням використаної джерельної бази. На нашу думку частина цієї інформації можна було б унаочнити у додатках. Натомість сфокусувати увагу дисертанта на організаційній структурі. Деякі підрозділи дисертаційного дослідження можна було розписати більш докладніше. Це підрозділ 3.1. «Українська військова, політична еміграція у Варшаві на початку 1920-х рр.» (с. 139–146), підрозділ 3.3. «Наукові інституції, товариства, гуртки» (с. 151–155), підрозділ 4.1. «Долі українських культурно-мистецьких інституцій в роки і після завершення Другої світової війни» (с. 199–204) та підрозділ 4.3. «Історичне значення культурно-мистецького середовища української еміграції у Варшаві: ідейно-естетичний аспект» (с. 342–345).

3. З огляду на викладений матеріал у примітках та «Списку використаних джерел та літератури», у підрозділі 1.1 «Стан наукового вивчення проблеми» треба було докладніше проаналізувати досягнення сучасних українських дослідників, які безпосередньо відносяться до теми дисертації. Йдеться про праці Олександра Іщука, Ігоря Марчука, Дарії Даревич та ін.

4. У підрозділі 1.2. «Джерельна база» у поділі джерел дисертанту варто було б використовувати один принцип: класифікувати їх або за характером походження, або за типами. Також у цьому ж підрозділі слід було докладніше розписати унікальні документи, які зберігаються у автора дисертації. Роботу значно б підсилили документи з Центрального державного історичного архіву України у Львові, Галузевого державного архіву Служби безпеки України, Костопільського і Волинського краєзнавчих музеїв та інших збірок, які знаходяться у музеях, архівах, бібліотеках, приватних колекціях як в Україні так і за її межами.

5. У тексті дисертаційної роботи подекуди зустрічаються опечатки (с. 30, 32, 41, 44, 46, 70, 81, 129, 136, 355 та ін.).

Зазначені зауваження мають в основному рекомендаційний характер і не впливають на високий фаховий рівень здійсненого дисертаційного дослідження.

Викладене вище дає підстави стверджувати, що дисертація «Культурно-мистецьке середовище української еміграції у Варшаві (1919–1939): історія, інституції, ідеологія діяльності, творча спадщина» за обґрунтованістю положень і висновків, науковою новизною, отриманими результатами є завершеним науковим дослідженням конкретної історичної проблеми, виконана з дотриманням вимог п. 9, 11, 12, 13 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» від 24 липня 2013 року №567 щодо докторських дисертацій, зі змінами, затвердженими постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 року, № 1159 від 30 грудня 2015 року та № 567 від 27 липня 2016 року, а її автор Яців Роман Миронович заслуговує на присвоєння йому наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальностями 07.00.01 – історія України та 07.00.05 – етнологія.

Офіційний опонент,

доктор історичних наук, доцент,

доцент кафедри олімпійської освіти

Львівського державного університету

фізичної культури імені Івана Боберського

 А. О. Сова

